

ידיעת הנשמה לאחר מיתת הגוף בקורות עולם הזה

נקדים בביאור ענין נר"ן, נפש רוח נשמה ( וכמבואר בפירוש הגר"א לקהלת, ובדברי הגר' חיים ויטאל זצ"ל ). לכל אדם יש שלש עניינים שונים של נפש, ור"ל שלש דרגות של מציאות רוחני המחייב את גופו. בעת לידתו, נולד גוף עם נפש גרידא, והוא מעולם העשייה, והוא נפש הצומח, ומקומו בכבוד. כשנעשה בן י"ג שנים, נתוסף לו רוח, והוא מעולם היצירה, והוא רוח החי, ומקומו בלב. וכשנעשה בן כ' שנים נתוסף לו נשמה, והוא מעולם הבריאה, והוא נשמת המדבר, ומקומו במח.

בעת מיתתו, נפרד גופו מנר"ן כולן. הנפש נשארת מרחפת על מקום קבורתו, הנשמה עולה לעליונים בצרור החיים, ורוחו עולה ויורדת תמיד, לחבר בין הנשמה לבין הנפש, כמו שעשתה בעת שגופו היה חי ( וכמבואר במהרש"א ברכות י"ח ). וזאת לאחר י"ב חודש, אולם תוך י"ב חודש ממיתתו אף נשמתו עולה ויורדת, עולה לעליונים וחוזרת להיות מרחפת על מקום קבורתו ( כמבואר בשבת קנ"ב ).

"כי לא יראני האדם וחי", ופירש הגר' חיים ויטאל זצ"ל שהנשמה משתוקקת תמיד תשוקה עזה לחזור אל העליונים להדבק בבוראה, אהבת דודים. ובאם לרגע אחד הנשמה היתה רואה את אהבתה במשך חיי הגוף, היתה מיד פורחת ובורחת אל מקום דודה, אל המקום אשר משם נלקחה בירידתה אל עולם השפל. ולכן, כי לא יראני האדם וחי, שמיד בראיית דודה, תשוקת הנשמה תביא לדביקות עם בוראה ופרידה מן הגוף השפל, האוסרת אותה על כרחיה במאסרי הגשמי. אולם בעת המיתה, הנשמה רואה את בוראה, אהבתה, המתגלה לעיניה, ומיתת הגוף אינו אלא חזרת הנשמה להתדבק באהבתה בתשוקה עזה. ויתכן שזה עומק מש"כ "כי עזה כמות אהבה", שענין מיתה אינו אלא שיא האהבה עזה בין הנשמה לאלוקה במרומים.

ולעולם, אין חזרת הנשמה לבוראה ענין לשינוי מקום, שהרוחני אינו מוגבל למקום הגשמי, אלא עניינו לדרגא בדקות המציאות, והמכוון שחוזרת הנשמה למציאות דקה, רוחני יותר, ללא קשר ואחיזה כלל לענין גשמי ושפל, ובזה מתקרבת מצד מעלת דרגת מציאותה לבוראה, שהנשמה חלק אלוקי ממעל, והשכינה כולו רוחני, "כי אם ברוחי אמר ה' צבקות".

ומה שאין השכינה נתפס בעין הגשמי, משום עילוי דרגת מציאותה שהוא דק ואינו נתפס לעין הגשמי, משא"כ לעתיד לבא "עין בעין נראהו בשוב ה' וגו'", וכן לנשמה שנתעלה לאחר שנתפרדה מגוף הגשמי שפיר נראית השכינה לעין הנשמה, שכולה רוחני.

ובאותו מדה שהשכינה אינו נראית לעין הגשמי, ה"ה שהנשמה שכולה רוחני, לאחר היפרדה מגוף הגשמי, אינה נראית לעין הגשמי. ולא מצד העדר הנשמה ממקום עולם הזה אלא בהיות מציאותו דק יותר, חלק אלוקי ממעל, ודומה לשכינה עצמה שאינה נתפסת בעין הגשמי, ולכן אין ביכולתנו לראות בעינינו הגשמיים את הנשמות המרחפות בקרבנו לאחר מיתת גופיהם, משום שהם כולם רוחניים.

ומלבד מה שאין הנשמה נראית מצד רוב מעלתה, אף נשתפר כח הראות של עין הנשמה שכולה רוחני. וכמו שכעת שפיר רואה את השכינה מה שלא יכלה בהיותה מחובר אל הגוף, כמו כן משתפרת ראייתה בהכרח לענין הקורות בעולם הזה, דמן הנמנע הוא שלא יראה עין הנשמה כשכולה רוחני, מה שראתה בעת היותה קשורה אל גוף הגשמי השפל.

ובזה מבואר הא דאיתא ברכות דף י"ח שאסור ללבוש תכלת בבית הקברות משום שמא יאמרו המתים למחר באים אלינו והיום מלעגים עלינו ( משום לועג לרש ), ומבואר שם למסקנא דלכולי עלמא המתים יודעים בקורות עולם הזה, ולהאמור הדבר מבואר משום שעל ידי היפרד הנשמה מן הגוף רק נשתפרה כח הראות בהכרח.

ונראה שענין ידיעת המתים שייך למצות תכלת דוקא, והיינו ממה שפירש"י עה"ת לשון ציצית משום דכתיב וראיתם אותו, וציצית מלשון ראייה כמו שכתוב "מציץ מן החרכים", עד כאן דבריו. וצריך ביאור, א"כ למה אינו כתוב בלשון "ראייה" ולמה כתוב בלשון "מציץ".

ונראה ע"פ המבואר בשפת אמת, שענין מצות ציצית לאחר חטא המרגלים דוקא, משום שהמרגלים טעו ורצו למנוע כניסת בני" לארץ ישראל, שסברו דהנהגה טבעית של זריעה וקצירה אין בו התקרבות אל ה' כאילו הנהגה ניסית של המדבר במן מן השמים וכו'. והאמת איפכא, שעיקר ההתקרבות אל ה' ותכלית הבריאה היא להתבונן ולראות יד ה' בטבע עצמה, לעומת ההסתר, ולהגיע אל הכרת הבורא בהתבוננות והבנה מכח האדם ולא על ידי התגלות ה' באופן ניסית. ( ועל דרך זה כתב הארי ז"ל שבחג הפסח מקריבין קרבן העומר משעורים שהוא מאכל בהמה, ואילו בשבועות מחטים שהוא מאכל אדם, משום שהגילוי בפסח לא העלה את האדם ממעלת הבהמה, שהיה כולו מאת ה', מה שראתה שפחה על הים וכו'. ואילו בשבועות השיגו מעלת האדם, שמעלתם הגיעו אליה מכוחות עצמיים של מ"ט ימים ). ולכן ניתנה מצות ציצית להראות שאפילו בבגדים שהם ענייני עוה"ז והטבע מכל מקום שייך בהו קדושה, ואף בענייני טבע איכא יד ה' והשגחתו, עד כאן דברי השפת אמת.

והיוצא מדבריו, שבציצית איכא ביטוי למעלת הנהגה טבעית של "מציץ מן החרכים", שאין הרואה גלוי לנראה, מאילו הנהגה ניסית של "משגיח מן החלונות", אשר הרואה הוא גלוי לעין הנראה. ולפי זה יש לבאר למה כתוב לשון "ציצית" מלשון "מציץ מן החרכים", והיינו משום שמצות ציצית עניינה לראות דרך החרכים את מי שמציץ אלינו.

וזה ענין תכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד. וצריך ביאור למה לא נאמר פשוט, שתכלת דומה לכסא הכבוד. ולהאמור מבואר, שאין הענין לזכור את כסא הכבוד, אלא לראות את כסא הכבוד בתוך ההסתר של הטבע, לראות את הרקיע בתוך הים, ואת כסא הכבוד בתוך הרקיע, והייני להסתכל דרך החרכים ולראות את המציץ, וזה תכלת, שהוא תכלית הבריאה.

ולכן מצות ציצית הוא מצוה בכגד, שענין הכגד לכסות ולהסתיר גוף האדם. וכן משום הכי ציצית מרמזת לתרי"ג מצות, שמצות חלוקים מתלמוד תורה, שתלמוד תורה הוא כולו שכלי ורוחני, משא"כ מצוות הם נאחזים בדבר גשמי דוקא, בכדי להעלותו על ידי קיומם. וזה ענין תכלת מרדכי, שנס פורים היה על ידי ההכרה במלך מלכי המלכים בתוך ההסתר ( אסתר ) של "המלך" גרידא.

ואע"ג דיתכן לראות את הבורא בכל פרט ופרט בבריאה, ואין מציאות כלל שאין הקב"ה הסיבה להימצאו, מכל מקום במצות תכלת איכא ענין מיוחד לראות בו את השכינה, משום שהוא מרמזת לתרי"ג מצות, והמצות הם החיבור בין עולם העליונים לבין עולם התחתונים. והיינו טעמא, משום שהשפעת הקב"ה יורדת מעולם האצילות אל עולם הבריאה וכו' עד הארץ, אולם הקב"ה הניח את השליטה בידי האדם על הארץ, שכפי מעשה האדם כן יבא ההשפעה ( וכדמצינו שעל ידי חטא אדם הראשון נתמעט השפעת המזונות להצריך זריעה קצירה וכו' ולא יצא עוד לחם מוכן מן האדמה

כבתחילה). וא"כ, הרי על ידי קיום המצוות, האדם בתחתונים פועל ומשפיע בעולמות העליונים. ולכן ראוי הוא מצות תכלת דוקא להתבונן בה, ולראות את העולמות העליונים דרך ההתבוננות בעולמות התחתונים.

וכן לאורך גיסא, בידיעת העליונים, ור"ל הנשמות לאחר הפירוד מן הגופים, את התחתונים דרך מצות תכלת דוקא. ואע"ג שהנשמות יודעים בכל קורות עולם הזה, מ"מ מה שמכירים בו ביותר הוא בקורות התחתונים אשר משפיעות על עולמות העליונים, ולכן דוקא במצות תכלת רואים נשמות של המתים ביותר את מעשה התחתונים.

ואיתא עוד בסוגיא דברכות שם, שבניו של ר' חייא הפסיקו מתורתם לעבוד באחוזתם ושכחו תלמודם, וכשנצטערו לזכור מה ששכחו, אמר אחד לאחיו, אבינו מכיר בצערנו. ונראה שראוי הוא ענין שכחת הבן את תלמודו לידיעת נשמת אביו. שמצינו במי שאומר דברי תורה בשם המת ש"שפתיו דובכות בקבר". ויסוד הענין הוא, דלכל נפש בישראל חלק מייוחד בתורה, אשר רק הוא לבדו יכול לחדשו ולהביאו אל זה העולם. וכשעמל ומחדשו ומביאו לעולם, הרי מכאן ואילך כל מי שיחשבנו יקבל השפע של אותו החכמה מן עולמות העליונים דרך הנשמה של אותו אחד שחידשו. וזה ענין מה שנאמר למשה רבנו אפי' מה שתלמיד קטן עתיד לשאול אצל רבו, היינו שראה בעתידות את התורה שיבא לעולם על ידי אותו תלמיד דוקא. ולכן שפתיו דובכות בקבר, ור"ל שפתיו של הנשמה דובכות ומקבלים חיות על ידי מי שאומר דברי תורה בשמו, משום שאותו שפע של חכמה באה לאומרו בהכרח דרך הנשמה של המת שחידשו והביאו לעולם הזה. ויוצא, שעל ידי אמירתו מתעמק דיבוק נשמת המת עם הקב"ה על ידי החיות הנתוסף בנשמתו משפתיו דובכות תורת ה', ושפתים ישק משיב דברי נכוחים.

והשתא, מצות האב ללמד לבנו תורה, ונראה שעומק הענין הוא, ששפע של הבן בתורה צריך לבא על ידי אביו דוקא. ויתכן לחדש, שכמו בציווה אביו את איש אחר למול את בנו הרי אותו אחר הוא שליח של האב, יתכן דכמו כן אם ציווה האב לאיש אחר ללמד את בנו תורה, הרי נעשה אותו איש אחר שלוחו של האב, ואע"ג שהרב מלמד את הילד משכלו של הרב, מ"מ משתמש הרב בכח השפע של האב, בשליחותו. ולכן מובן הוא מאמרם של המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, והיינו משום שממלא את תכלית האב בשליחותו. ודרך שפע מן האב הבן לומד מן הרב.

ואם כן, ככל שהבן לומד וזוכר תורתו, הרי האב מקבל חיות יתירה, מקיום מצותו ותכליתו של האב להשפיע אל בנו תורת ה', ובזה מתדבק נשמת האב יותר אל השכינה. ולכן, כששכח בני ר' חייא את תלמודם, הרי מלבד צערתם של הבנים, הרי גרמו בזה צער לנשמת אביהם, שמיעטו בדיבוק נשמת אביהם לשכינה על ידי מיעוט הצלחת אביהם כמשפיע לבניו את תורת ה', ולכן דוקא בענין זה נקט ידיעת נשמת המת בצער בניו ששכחו תלמודם.